

Kültürümüzde manzum yağmur duaları

İbrahim AKYOL¹

APA: Akyol, İ. (2020). Kültürümüzde manzum yağmur duaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 268-284. DOI: 10.29000/rumelide.705614.

Öz

Dua, kişinin Yaratıcıya taleplerini, isteklerini bildirdiği yazılı ve sözlü ifadeler olarak kabul edildiğine göre, bu talepler edebî eserlere de konu olmuşlardır. Suyun az olduğu kuraklık dönemlerinde insanların Allah'tan yağmur talebiyle topluca yaptıkları dua törenlerine yağmur duası denmekte olup bu dua törenlerinin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Halkın dini hissiyatını artırmak, toplum üzerinde etkisini daha kalıcı hale getirmek için bu duaların manzum olarak yapıldığı da görülmektedir. Çankırı ve bazı ilçelerinde yapılan yağmur duası törenlerinde okunan manzum yağmur dualarına rastlanılmıştır. Bu manzum yağmur dualarının bir kısmının aruz ölçüsü, bir kısmının ise hece ölçüsü ile yazıldığı görülmüştür. Ayrıca bunları yazanların/ okuyanların başta Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i olmak üzere klasik halk hikâyelerinden ve mesnevilerinden beslendikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca bu manzumeler, Türk edebiyatındaki Divan şiiri ile Halk şiirinin aynı kaynaktan beslendiklerinin, birbiriyle içiçe olduklarının ve zaman zaman da tür ve şekillerinin birbiriyle ayırt edilmesinin de güç olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu makalede, genel olarak yağmur duası ve ritüelleri hakkında bilgi verilmiş, Çankırı- Şabanözü yöresinde tespit edilen ve belirli bir ezgiyle okunan 5 adet manzum yağmur duası ile Çankırlı Hurrem'in yazdığı 1 adet manzum duaya yer verilmiş ve bu manzum duaların kısa bir tahlili de yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Divan şiiri, halk şiiri, dua, yağmur, Çankırı.

The prayers for rain in verse in Turkish culture

Abstract

As the prayer is accepted as a written or verbal statement in which a person asks for his / her demands and desires from the Creator, these demands are subject to the literary works as well. The prayer ceremonies for the rain that people demand from the God collectively during the dry periods when the water is less are called prayer for rain and the history of these prayer ceremonies is as old as the history of humanity. In these ceremonies, it is seen that prayers are performed in verse in order to increase the religious feeling of the people and to make the effect on society more permanent. The prayers for rain in verse were encountered in the rain prayer ceremonies performed in Cankiri and some of its districts. It is seen that some of these prayers for rain in verse were written in aruz prosody and the rest were written in syllabic meter. Moreover, it is understood that those who write/ read them were fed by the classic folk tales and masnavis especially the Mawlid of Suleyman Celebi. Again, these poems are an indication that Divan poetry and Folk poetry in Turkish literature are nourished from the same source, they are intertwined with each other and it is difficult to distinguish between the genres and forms of the two literatures from time to time. In this article, it is given an outline of

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Çankırı, Türkiye), iakyol18@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8363-592X [Makale kayıt tarihi: 02.12.2019-kabul tarihi: 20.03.2020; DOI: 10.29000/rumelide.705614]

rain prayer and rituals, and five prayers for rain in verse which are detected in Cankiri-Sabanozu region and read with a certain tune along with one prayer in verse written by Hurrem from Cankiri are examined and analysed briefly.

Keywords: Divan poetry, folk poetry, prayer, rain, Cankiri.

1. Giriş

Dua, Arapça kökenli bir kelime olup lügat anlamı seslenmek, çağırarak, yardım talep etmek anlamlarındadır. “İslâm literatüründe ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder.” (Cilacı, 1994: 529) İnsan maddî ve manevî yönleri ile yaratılmışların en mükemmeli olarak kabul edilmektedir. Bu mükemmel varlık hangi inanca ve dine mensup olursa olsun inandığı Yaratıcıya karşı değişik şekillerde halini arz eder; O’ndan istekte bulunur. O’na şükredip O’nu yüceltir. Dua, insanın ferdî olarak Yaratıcıyla kendisi arasında kurduğu, O’na aracısız doğrudan ulaşabileceği manevî bir yoldur.

İngiliz şairi ve münekkidi T.S. Eliot (1888-1965) “kültürü, herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş şekli” (Kaplan, 1996: 15) olarak tanımlar. Kültürü, dolayısıyla edebiyatı, dinden ve dinî değerlerden soyutlayarak incelemek mümkün değildir. Türk kültürü ve edebiyatı birçok yönden zengin ve çeşitli olduğu kadar dinî bir değer olan dua yönünden de hayli zengin ve çeşitlidir. Müslüman toplumların dua konusundaki temel referansları Kur’an-ı Kerim ve hadislerdir. Kur’an-ı Kerim’de “Bana dua edenin duasına cevap veririm” (Kur’an-ı Kerim, 2/186) “Gerçek dua, ancak O’na yapılır. O’ndan başka dua ettikleri ise, kendilerinin hiçbir isteklerini karşılayamazlar.” (Kur’an-ı Kerim, 13/14) “Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin!” (Kur’an-ı Kerim, 25/77) gibi ayetlerde ve “Dua ibadetin özüdür.” (Hadislerle İslâm, 2017: 223) gibi birçok hadislerde duanın önemi ve nasıl yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Kültür bir hayat tarzı olduğuna göre bireysel ve toplumsal hayatımızın her aşamasında dua var olagelmıştır. Bu cümleden olmak üzere: “Allah’ın adı ile başlanmayan hiçbir işte hayır yoktur.” (Hadislerle İslâm, 2017: 173) hadisi bireysel ve toplumsal hayatımızın her aşamasında Allah adı ile başlamayı (besmele) ve ardından da dua etmeyi zorunlu hale getirmiştir.

“Akşam yatarken, sabah kalkarken yapılan dualar, çeşitli gülbanklar, yağmur duası, yemek duası, mevlid duası, aşure duası, nazar duası, hacı duası, mektep duası, kitap duası, bir işe başlama duası, sefer duası, çevirgel duası, battalname duası, Hızır duası, hatim duası, kayıt duası, yeni ay duası, ezan duası, hâtime duası, esnaf duası, kadeh duası, yatak duası” (Çelebioğlu, 1983: 154)

gelin alma duası, güveyi duası, ay ve güneş tutulması duaları, açılış törenlerinin duaları gibi hayatın her alanında ve aşamasında dua edilmektedir. Yani Müslüman toplumlarda yeni doğan çocuğun kulağına ezan okunmasıyla başlayan dualı hayat, ölümden ve ölümden sonra da devam etmektedir.

“İslâm kültürü içerisinde duanın tarihi gelişim sürecinde başlangıçta daha çok mensur ifâdelerle duâ edilirken sonraki devirlerde manzûm duâların rağbet gördüğü, mensûr duâlarda da secîli ifâdelerin kullanıldığı gözlemlenmektedir” (Sankaya, 2012:115; Uludağ, 1994: 536).

Hız. Peygamber’in dua metinlerinde iç kafiye dediğimiz secîli metinlere çokça rastlanmaktadır. Kanaatimizce bu durum İslâm toplumlarında önce secîli daha sonra manzum dualara yönelmede etkili olmuştur.

“Ferdî ve edebî mahsullerden dua çeşidi olarak alabileceğimiz münâcât, tazarruat, niyaz-nâme, istimdâdiyye, tevbe-nâme, istiğfar-nâme, ilticâ-nâme vb. türden küçük veya büyük eserler mensur olanlarının haricinde, beyit, rubai, kut’a, gazel, kaside, mesnevi, murabba vb. nazım şekilleriyle örnekler edebiyatımızda sayılamayacak kadar çoktur. Özellikle kasidelerin bir özelliği olarak dua ile bitmesi adeta bir zorunluluktur. Halk ve Tekke şiiri de bu yönden çok zengin olup konuyla ilgili bir kısım destanların, koşmaların, ninnilerin, manilerin v.s.nin yanında ekseriyeti münâcât ve na’t türündendir” (Çelebioğlu, 1987: 95).

Diğer yandan “Allah’tan ta’zim ile O’ndan lütuf ve yardım talebinde bulunan yani dua içerikli eserler de “duâ-nâme” veya “duâiyye” adıyla anılmaktadır” (Deniz, 2008:16). Bu duâ-nâme ve duâiyye türündeki eserlerin Klasik Türk şiirinin hemen hemen bütün nazım şekilleri ile yazıldığı görülmektedir.

2. Yağmur duası törenleri

Hayatın kaynağı sudur. Suyun az olduğu kuraklık zamanlarında, yağmur yağmasını talep etmek amacıyla yapılan törenlere yağmur duası törenleri denir. Yağmur duasına İslâmî terminolojide “*istiskâ*” denmekte olup bunun nasıl yapılacağı da belirtilmiştir (Baktır, 2001: 381). Ancak günümüzde uygulanan yağmur duası törenlerinde eski Türk inançlarının etkisi de görülmekte olup kökeni Şamanizm’e kadar uzanan daha sonra İslâmî özelliğe bürünmüş sözler de bulunmaktadır.²

Yağmur duası törenlerinde öncelikle o mahalde bulunan yatır/türbe gibi kutsal bilinen mekânlar ziyaret edilir. Ardından yağmur duasının yapılacağı alana gidilip orada toplu namaz kılınır. Bunlar yapılırken her bir aşamada dualar edilmekte olup bu dualar genellikle mensurdur. Ancak yapmış olduğumuz saha çalışmalarında Çankırı’nın bazı ilçelerinde ve köylerinde okunan bu duaların bir kısmının manzum karakterde olduğu tespit edilmiştir.³ Bu manzum yağmur dualarını Âmil Çelebioğlu, küçük hacimli müstakil dini şiirler grubuna dâhil eder⁴ (Çelebioğlu, 1983:153). Tespit edebildiğimiz ve makalemizde yer alan manzum yağmur duaları 6 adet olup bunların ilk 5’i Çankırı-Şabanözü yöresinde yağmur duası törenlerinde genellikle okunmaktadır.⁵ 6. manzum duâ ise Çankırlı Klasik Türk şairlerinden İbrahim

² Yağmur duası törenleri ile ilgili olarak bkz. Elif Şebnem Kobya, Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnanışlar, Atatürk Üniv., SBE, Doktora Tezi, Erzurum-2014, 487 s.; Orhan Acıpayamlı, “Türkiyede Yağmur Duası,” Ankara Üniversitesi, Dil-tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.22, S.3-4, s.246; Bayram Polat, “Türk Kültüründe Yağmur Duası” , Dini Araştırmalar, Ocak-Nisan-2007, s.275-283; Bekir Şişman, “Samsun’da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri”, Milli Folklor, C.VIII,S. 58, Yaz- 2003, s. 86-92; Metin Ekici, “Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri üzerine Bir İnceleme”, Milli Folklor, C. VII, S. 56, Kış- 2002, s. 52.

³ Eskiden beri bu dikkatle yaptığımız saha çalışmalarında ve çocukluktan bildiğimiz kadarıyla Çankırı-Merkez, Şabanözü, Orta, Ilgaz ilçe ve köylerinde manzum yağmur duaları okunmuştur. Ancak bu manzum dualarını yazıya geçirme noktasında görüştüğümüz kaynak kişilerin hemen hemen hepsi çocukluklarında bu manzum duaları çok dinlediklerini, fakat unuttuklarını, ellerinde de yazılı olarak da bulunmadığını söylemektedirler. Bizim yayımladığımız bu manzum dualar ise, Şabanözü’nün Karakoçuş köyü ile Bakırlı köyünden derlenmiştir. Hatta kaynak kişilerimizden merhum H. Ali Ünver, Osmanlı Türkçesi ile yazdığı ilahî defterini merhum Hilmi Akyol’a vermiş, o da vefatından önce bu satırların yazarına teslim etmiştir. (Resim:1,2) Bu satırların yazarı da manzum duaları çocukluğunda çok dinlemiştir. Ayrıca tarafımızdan tespit edilen ve bu makalede yayımlanan I., III. ve IV. manzumeler, bir komisyon tarafından hazırlanmış olan “Geçmişten Günümüze Şabanözü” adlı eserde yayımlanmıştır (Şabanözü Belediyesi, Çankırı-2008, s.208-210).

⁴ Merhum Âmil Çelebioğlu mezkûr makalesinde manzum dini eserleri a) Küçük hacimli b) Büyük hacimli manzumeler diye ikiye ayırmıştır. Çelebioğlu’nun dikkat çektiği manzum yağmur duaları ile ilgili olarak iki çalışma tespit edilebilmiştir: 1) Orhan Acıpayamlı, “Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi” (Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.21, S.1-2, 1963, s. 8.) başlıklı makalesinde Konya ve Uluborlu’da manzum olarak okunan toplam 30 mısra olan iki adet yağmur duası yayımlamıştır. 2) Ali Rıza Önder “Yağmur Duasından Ana Tanrıçaya” başlıklı makalesinde, (Yağmur Duası Kitabı, Editör: M. Sabri Koz, İstanbul-2007, s.259-277) Kayseri Ağırnas civarında okunan 4 ayrı manzume, toplam 64 mısradan oluşan yağmur duası yayımlamıştır. Bu manzum yağmur duası da 1 Mayıs 1325 / 14 Mayıs 1909’da Seyid Efendi-zâde Şükrü Efendi’nin kaydettiği defterden alınmıştır. Bu iki makaledeki manzum yağmur dualarından başka bir yayın tespit edilememiştir.

⁵ Türk sinemasında da yağmur duası törenlerine rastlanmaktadır. Başrolde Şener Şen’in oynadığı, yönetmenliğini Nesli Çölgeçen’in yaptığı, senaryosunu Yavuz Turgul’un yazdığı 1985 yapımı, Züğürt Ağa adlı filmde köyün şıhı, ağası ve halk - istihza amaçlı olsa da- yağmur duasına çıkmakta, köydeki yatırlar ziyaret edilmekte ve bu esnada manzumeye benzeyen seçili dualar okunmaktadır.

Hurrem'e (ö.1825) aittir. (Eren, 2019: 97) Hurrem'in murabba nazım şekli ile yazdığı bu dua da, Çankırı yöresinde bu manzum duaların yaygınlığı konusunda ciddi bir fikir vermektedir.

3. Şekil ve muhteva özellikleri

Metnini yayımladığımız manzum yağmur dualarından I. ve II. manzumeler mütekerrir muhammes, III. manzume ise mütekerrir müseddes, Hurrem'in manzum duası ise mütekerrir murabbâ nazım şeklinde olup ilk üçü aruzun remel bahrinin “*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*” kalıbıyla Hurrem'in murabbâsı ise “*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*” kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye şemaları ise mütekerrir muhammeslerin a a a z z, b b b z z, ..., mütekerrir müseddesin a a a a z z, b b b b z z, ... Hurrem'in murabbâsı ise a a a b, c c c b, ... şeklindedir. IV. ve V. manzumeler ise koşma nazım şeklinde olup 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Kafiye şemaları ise a a a z z, b b b z z, ... şeklindedir. I. II. ve III. manzum duaların mütekerrir / nakarat beyitlerinin ilk mısraları farklı, ikinci mısraları aynı olup “*ver bize bârân-ı rahmetden nasîb*” şeklindedir. IV. ve V. manzum duaların da mütekerrir / nakarat beyitleri aynıdır. Mütekerrir ifadelerin tercih edilmesi, dinleyenler üzerinde manevi etkiyi arttırmaktadır. Ayrıca bu durum, manzumelerin birbirinin devamı gibi de düşünülebilir. Ancak her bir manzume farklı kaynak kişilerden tespit edildiği için çalışmamızda müstakil birer manzume olarak değerlendirilmiştir.

Muhteva olarak manzum dualarda Allah'a yalvarmadan önce günahlar itiraf edilmektedir. Nefislere zulmedildiği, onlara uyulduğu, isyankâr, âsi kullar oldukları, yüzlerinin kara olduğu, helal-haram ayırt etmedikleri, fakir ve yetimi doyurmadıkları, malın kıymetini bilmedikleri, verilen serveti çarçur ettikleri sonunda ise pişmanlık duyup tövbe ettikleri belirtilir. Bu yapılan hataların neticesinde; yer ve göğün kuraklıktan kavrulduğu, ekinlerin, bitkilerin, ağaçların kuruduğu, akarsulardan, çaylardan, çeşmelerden suların çekildiği, buğdayların, arpaların susuzluktan kavrulduğu, gökteki kuşların, leyleklerin, kargaların, atmacaların, yerdeki karıncaların rahmet umduğu, arıların, çiçeksiz, peteklerin balsız olduğu, ağaçların kuruyup yapraklarının dalsız kaldığı, fakir kulların belinin büküldüğü, böylece Allah tarafından cezalandırıldıkları pişman bir dil ile ifade edilir. Her manzum duada Allah'tan; zât-ı pâk, Hz. Muhammed (AS), kelâm, arş-ı a'zam, arş-ı a'lâ, beyt-i a'zam, ism-i a'zam, sidre ve arş-ı muallâ, sülûk-ı seyr-i a'lâ, mi'râcdâ söylenen söz, Hakk'ı gören göz, sırr-ı Furkan, nûr-ı a'zam, kuds-i Kâbe, zenzem, Safa, Merve, Hacer-i Esved, Altınoluk, Arafat, Müzdelife Mina, ehl-i beyt, aşk ateşinden çiğeri yanan, dert ile kan ağlayan... hürmetine yağmur yağdırması talebinde bulunulur.

II. manzumede dikkat çeken bir husus da; İslâm askerine, İslâm milletine ve İslâm hâkimine (halife, sultan) duayla başlanıp ve yine Allah'tan İslâm'ın celîl, düşmanların zelîl, onları çeşitli hastalıklarla alîl eylemesi istenir. Bu manzume, Sultan II. Abdülhamid döneminin (1876-1909) genel havasını yansıtmaktadır.

Metnini verdiğimiz manzum yağmur dualarındaki III. manzumenin 1. bendindeki: “Yâ İlâhî ol Muhammed hakkıçün / Ol şefaât kânı Ahmed hakkıçün” beyti halk tipi Mevlidü'n-Nebî'de, (Arvas, 2017: 229) aynı manzumenin 4. bendindeki: “Cümlemiz isyânımızı bilmişiz / Huzura rahmet ummaya gelmişiz” beyitleri ise Süleyman Çelebi'nin “Mevlid”inde geçmektedir (Pekolcay, 2005: 166). Ancak bizim derlediğimiz bu manzumelerin yazarları bilinmemesine rağmen zamanla bu manzumelere eklemeler ve çıkarmalar yapıldığı da anlaşılmaktadır. Öte yandan bu manzumelerin vezni, başta Mevlid-i Nebi, Hikâye-i Kesikbaş, Hikâye-i Deve, Hz. Ali, Muhammed Hanefi cenkleri gibi manzum halk hikâyelerinin vezinleri ile aynıdır. Derlediğimiz kaynak kişilerden H.A. Ünver, H. Akyol ve F. Haliloğlu'nun ise yukarıda adı geçen halk hikâyelerinin yanında Anadolu'da çokça okunan Bîcân kardeşlerin manzum olarak yazdığı Muhammediye, Ahmediye gibi dini-tasavvufi eserleri de okudukları

bilinmektedir. Böylece manzum yağmur dualarını yazarların/okuyanların hangi kaynaklardan beslendikleri de genel olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca yer yer hâlâ devam eden bu geleneksel okumalarda her bahrin/manzumenin sonunda söylenen “Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât / Ver Muhammed Mustafaya es-salât” mütekerrir beytin okunması -bilinçli bir tavır olmamasına rağmen- aruzun bu kalıbını bir form haline getirmiştir. Bir başka ifadeyle bu tarz manzumelerin sonunda okunan bu beyit, mevlid türünün her bahrinin sonundaki mütekerrir vasıta beyitleri⁶ ile terkiib ve terci‘-bendlerdeki vasıta beyitlerinin fonksiyonunu yerine getirmektedir. Diğer yandan bu manzum yağmur dualarında aruz ölçüsü ile hece ölçüsü iç içedir.

Fuat Köprülü, “Halk edebiyatı ile Klasik edebiyatın birbirleri üzerinde bir takım tesirleri” olduğuna dikkat çekerken (Köprülü, 1980:117-118) Mehmet Çavuşoğlu,

“18. ve 19. yüzyıllardan günümüze kalan cönklerde okuma-yazma bilen halk kesiminden kişilerin derledikleri defterlerde, özellikle 16. yüzyılda Bâkî, Fuzûlî, Yahya Bey, Hayretî gibi ünlü şairlerin şiirlerine rastlanıldığını, dolayısıyla Divan şiirinin sadece yüksek aydın kesiminde okunmakla kalmadığı” (Çavuşoğlu, 1986: 8)

tespitinde bulunmaktadır. Âmil Çelebioğlu;

“Halk ve Divan edebiyatımızı bütünüyle birbirine aykırı veya farklı göstermenin onları ayrı bir kültürün, zevkin mahsulleri imiş gibi kabul etmenin ve devamlı olarak bu şekilde ele almanın doğru olmadığını, Halk şiiri ile Divan şiiri arasında gerek dil ve şekil, gerek muhteva bakımından farklılıklar bulunmakla beraber neticede aynı milletin malı olarak bunların temelinde zevk, duygu, heyecan ve fikirde birlik ve benzerliğin mevcudiyetinin tabii ve zaruri” (Çelebioğlu, 1998: 711)

olduğuna dikkat çekmektedir. Cemal Kurnaz ise;

“Halk şairlerinin Divan şairlerinden etkilenmesinin kültür gelişiminin tabii bir neticesi olduğunu, bu etkileşimin son asırlara doğru daha çok hissedildiğini, bu temayül ve etkileşimin halkın sanat, kültür zevki ve seviyesinin artmasıyla ilgili” olduğunu belirtir (Kurnaz, 1990: 59).

Yukarıda tespit edilen durumlar, Divan şiiri ile Halk şiirinin aynı kaynaktan beslendiğini, birbiriyle iç içe olduklarının bir göstergesi ve cemiyet (kesret) içinde vahdetin bir yansıması olarak yapılan değerlendirilmeleri güçlendirmektedir. Ayrıca bu manzumeler, Divan şiiri ile Halk şiirinin birbiriyle iç içe olduğunun ve iki edebiyat ürününün birbirinden ayırt edilemeyecek durumda olduğunun bir ispatı olarak da okunmalıdır.

4. Sonuç

Dua, Yüce Yararıcıdan kişilerin ferdi veya topluca taleplerini, isteklerini bildirdikleri yazılı ve sözlü ifadeler olduğuna göre bu talepler edebiyata da konu olmuştur. Suyun az olduğu kuraklık dönemlerinde insanların Allah’tan yağmur talebiyle topluca yaptıkları dua törenlerine yağmur duası denmekte olup bu dua törenlerinin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu törenlerdeki duaların daha etkili ve daha kalıcı olmasını sağlamak için zaman zaman manzum olarak yapıldığı görülmektedir.

Bu çerçeveden olmak üzere Çankırı ve yöresinde yağmur duası törenlerinde okunan manzum yağmur dualarına rastlanmaktadır. Bu yağmur dualarının genel olarak yazarlarının bilinmemesi, bazı Divan şairlerinin de manzum yağmur duası yazmaları dikkat çekici bir durumdur. Metni verilen manzum

⁶ Başta Süleyman Çelebi olmak üzere bütün mevlid yazarları her bahrin sonunda bir vasıta beyti koymuşlardır. Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n-Necât’ındaki vasıta beyti ise “*Ger dilersiz bulasız oddan necât / Aşk ile derd ile edin es-salât*”tır. (Pekolcay, 2005:54)

yağmur duaları Çankırı yöresinde tespit edilmiştir. Bu manzumelerin yanı sıra bu tarz başka manzumelerin var olduğu ancak zamanla kaybolduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu manzumeler, yağmur duası törenlerinde türbe ve yatırlar ziyaret edilirken belirli kişiler tarafından genellikle aruzun ahengine uygun olarak ezgi ile okunmaktadır.

Bu manzum yağmur dualarını yazarların / okuyucuların klasik halk hikâyelerinden ve mesnevilerden beslendiği anlaşılmakta olup bu manzumelerin bir kısmı aruz veznine bir kısmı da hece ölçüsüne uymaktadır. Bu tespitler, Divan şiiri ile Halk şiirinin aynı kaynaktan beslendiği, birbiriyle iç içe oldukları görüşünü güçlendirmektedir. Diğer yandan bu anonim manzumelerden 3'ünün aruzun remel bahrindeki -aynı zamanda tuyuğun da kalıbı olan- “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbıyla yazılması, Türk aruzu tartışmalarında yadsınamayacak bir durumdur.

5. Manzum yağmur duaları

I

(Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün)

Rabbenâ sensin kamûlardan Kerîm

Kapına geldik bizi kılma elîm

Beldemizi kıl kazâlardan emîn

Zât-ı pâkin hürmetine yâ Mücîb

Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Tıf-ı ma’sûmlar geliyor kapına

Cümlenin niyâzı vardır katına

Kıl bize lâıyk olanı şâmına

Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb

Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Bu gedâ kullara yâ Rab eyle dâd

Rızkımızı eyle fazlınla ziyâd

Cümlenin maksûdunu kıl eyle şâd

Arş-ı a‘zam hürmetine yâ Mücîb

Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Rabbenâ cürm ü hatâlar kılmışız

Tövbeler olsun nedâmet bilmişiz

Rahmet ummaya kapına gelmişiz

Ol kelâmın hürmetine yâ Mücîb

Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Sana yalvarıp İlâhe'l-âlemîn

Derdimize kıl devâsın ey tabîb

Ol Muhammed hürmetine ey Kerîm

Ol kelâmın hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Kapına geldik İlâhe'l-âlemîn
Her kazâlardan bizi eyle emîn
İsm-i a'zam hürmetine yâ Muîn
Ol kelâmın hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

On sekizbin âleme sensin Hudâ
Var recâmız hazretinden kıl edâ
Sevgili Habîb Muhammed Mustafâ
Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Tıfl-ı ma'sûmâne eyle şefkati
Bî-cürüm hayvâna yağdır rahmeti
Ver Muhammed ümmetine ni'meti
Beyt-i a'zâm hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

II

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Asker-i İslâm'a yâ Rab eyle dâd
Millet-i İslâm'ı yâ Rab eyle şâd
Hâkim-i İslâm'ı yâ Rab eyle dâd
Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Dîn-i İslâmı yâ Rab kıl celîl*
Dîn-i a'dâyı yâ Rab kıl zelîl
Muhtelif emrâz ile eyle alîl
Ol Habîbin hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Binbir ismin hürmetine Rabbenâ
Cümle Peygamber hürmetine Rabbenâ
Hûr-i cennet hürmetine Rabbenâ
Zât-ı pâkin hürmetine yâ Mücîb

* Vezin aksamaktadır.

Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Yâ İlâhî kıl duâmız müstecâb
Bakma sen noksânımıza feth-i bâb
Rızkımızı ver hayır ile sevâb
İsm-i a'zâm hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Rabbenâ sensin kullara dest-gîr
Cümlelerin ahvâline sensin habîr
Rahmetin muhtâcıdır cümle gedâ
Arş-ı a'lâ hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Ol Habîbin ehl-i beyti hürmeti
Verme erzâkda ibâda killeti
Mezru'âta yağdır ol sen rahmeti
Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Rabbenâ sensin Hüdâ ferdü's-Samed
Zât-ı pâkin "lem yelid ve lem yuled"⁷
Eyle hayvânata yâ Rab rahmeti
Ol Habîbin hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Bunda kullarına yâ Rab eyle dâd
Rızkımızı eyle fazlınla ziyâd
Cümlelerin maksûdunu sen eyle şâd
Zât-ı pâkin hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

On sekiz bin âleme sensin Hudâ
Var recâmız Hazretinden kıl edâ
Rahmetin muhtâcıdır bâ y u gedâ
İsm-i a'zâm hürmetine yâ Mücîb
Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

7 "O doğurmamış ve doğmamıştır." Kur'an-ı Kerim, 112/3.

Cümle âlem halkının Hallâkı sen
 Cümle rızkı yiyenin Rezzâkı sen
 Cümle ed'afı mudâaf eyle sen
 Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb
 Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

III

(Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün)

Yâ İlâhî ol Muhammed hakkıçün
 Ol şefâat kâm Ahmed hakkıçün
 Sidre vü arş-ı muallâ hakkıçün
 Ol sulûk-i seyr-i a'lâ hakkıçün
 Ol kelâmın hürmetine yâ Mücîb
 Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Önce söyleşilen ol söz hakkıçün
 Ol gece Hakk'ı gören göz hakkıçün
 Sırr-ı Furkan Nur-ı a'zâm hakkıçün
 Kuds-i Ka'be Merve Zemzem hakkıçün
 Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb
 Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Aşk odundan ciğeri biryân için
 Dert ile kan ağlayan gıryan için
 Afv edip isyânımız kıl rahmeti
 Ol Habîbin yüzü suyu hürmeti
 Ol kelâmın hürmetine yâ Mücîb
 Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

Cümlemiz isyânımızı bilmişiz
 Huzura rahmet ummaya gelmişiz*
 Umarız senden inâyetler ola
 Rahmet erişe şefâatler ola
 Ol Muhammed hürmetine yâ Mücîb
 Ver bize bârân-ı rahmetten nasîb

IV

(11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.)

Allah birdir deyip düştük yollara

* Vezin aksamaktadır.

Sana varmak için yüzümüz kara
Başka bir Rab yok ki gidelim nere
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Ekinler kurudu yere döküldü
Fukara kulların beli büküldü
Çeřmeler kurudu sular çekildi
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Gökte kuřlar yerde bütün karınca
Sevinirler bundan rahmet bulunca
Rahmet saçıp suyu yerli yerince
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Gökte kuřlar leylek, karga, atmaca
Yerde mahlûk karıncaya varınca
Sevinir cümlesi yağmur yağınca
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Günahımız bilip tövbe eyledik
Nefsimize uyup bilmem n'eyledik
Ümidimiz Sensin Sana yöneldik
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Cibril ile bize indirdin Kur'an
Okun, dinlen, uyun buyurdun her an
Buyruğun tutmadık halimiz yaman
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Anam babam cânım yoluna fedâ
Yolumuz aydınlat olmayak gedâ
Rahmansın Rahimsin bir ismin Hüdâ
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Ol Resûlü Kibriyâ'nın hürmeti
Kâbe Zemzem Safa Merve hürmeti
Hacer Esved Altınoluk hürmeti
Arafat Müzdelife Minâ hürmeti
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

V

(11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.)

Rahmetini umarak geldik sana
İsyankâr kullarız yüzümüz kara
Lakin düştük biliyorsun çok dara
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Helal haram cümlesini bir tuttuk
Zulmederek nefsimizi uyuttuk
Bugün akıl başa geldi çok korktuk
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Şimdi yorgun düşmüş gönüller pişman
Nefsimize olduk kendimiz düşman
Sana döndük kalbimiz diler aman
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Var iken bilmedik mal kıymetini
Doyurmadık öksüz fakir yetimi
Çarçur ettik verdiğin servetini
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Kıtlık geldi dayandı kapımıza
Bereket ver ekmek ve aşımıza
Kara kilit vurmada evimize
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Akarsular durdu çaylar kurudu
Buğdaylar arpalar yandı kavruldu
Boşa gitti emekler hep savruldu
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Arılar çiçeksiz petekler balsız
Kurudu ağaçlar yapraksız dalsız
Çâre yâ Rab kaldı mahlûkat halsiz
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Susuzluktan kalmadı mecâlimiz
Acınacak durumdayız hepimiz
Vermez isen ne olacak hâlimiz
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Şarktan garba muhtacız sana yâ Râb
Rahmetini vermezsen haller harap
Göl üstünde dursak oluyor serap
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Ol der isen tüm âlem oluverir
Dol der isen tüm âlem doluverir
Sen vermezsen yâ Rab bize kim verir
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Sonsuz rahmet kapıların aç bize
Sen merhamet damlaların saç bize
Türlü türlü nimetini biç bize
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Gayrı kurtar çekirtme bize çile
İsyân değil getirdiğimiz dile
Gelsin huzur bolluk bereket ile
Semâdan indir bize rahmetini

Kuru yerlerde bitir nimetini

Yâ İlâhî sana sığınıyoruz
Şu azgın nefsimizi kınıyoruz
Susuzluk kapıda kıvranıyoruz
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Damla damla yağmurundan ver bize
Halı gibi yeşillikler ser bize
Güç kuvvet ver dayanacak fer bize
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

Onsekizbin âlemin Peygamberi
Enbiyâlar asfiyalar serveri
Hürmetine ol Muhammed son Nebi
Semâdan indir bize rahmetini
Kuru yerlerde bitir nimetini

VI

Çankırlı Hürrem'in manzum yağmur duası

(Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Hudâvendâ sana hamd ola her ân
Resûlüne salât olsun firâvân
Meded kat'-ı matardan cümle nâlân
Nüzûl-i rahmetinle eyle şâdân

İlâhî âb-ı feyzin eyle cârî
Cihân bulsun safâ-yı nev-bahârı
Vuhûş u tayr eder feryâd u zârı
Nüzûl-i rahmetinle eyle şâdân

Senindir cümle mahlûk ins ile cân
Olurlar rûz u şeb sûzân u giryân
Kerem kıl eylegil ihsân-ı bârân
Nüzûl-i rahmetinle eyle şâdân

Budur va'din Muhammed Mustafâ'dan
Ümîdi kesmeyüz dest-i recâdan
Bizi redd eyleme bâb-ı 'atâdan
Nüzûl-i rahmetinle eyle şâdân

Gülistân-ı cihân olsun mutarrâ
Açılsun goncalar bülbül de gûyâ
Ola her bir varak [ol] verd-i ra'nâ
Nüzûl-i rahmetinle eyle şâdân

Kurudu yeryüzü kaht oldu 'âlem
Eder cümle halayık zâr u mâtem
Kerîmâ Girdigâra sensin erham
Nüzûl-i rahmetinle eyle şâdân (Eren, 2019: 97)

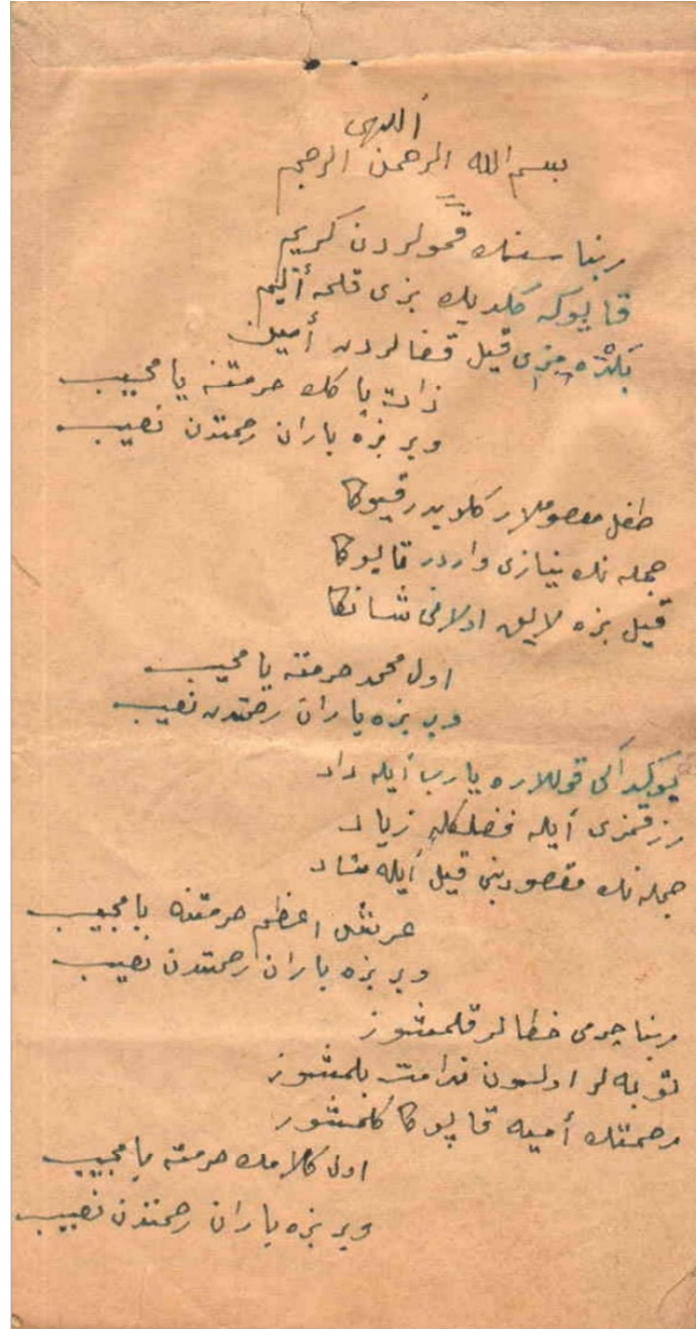
Kaynak kişiler

- Haliloğlu, F. (d.1934), İlkokul mezunu, emekli din görevlisi.
Ünver, H. A. (1322/1907-1997), İlkokul mezunu, çiftçi.
Ünver, A. (d. 1961), Lise mezunu, emekli din görevlisi.
Akyol, H. (1927-2012), İlkokul mezunu, çiftçi.
Uzunosmanoğlu, İ. (d.1967), Ortaokul mezunu, esnaf.

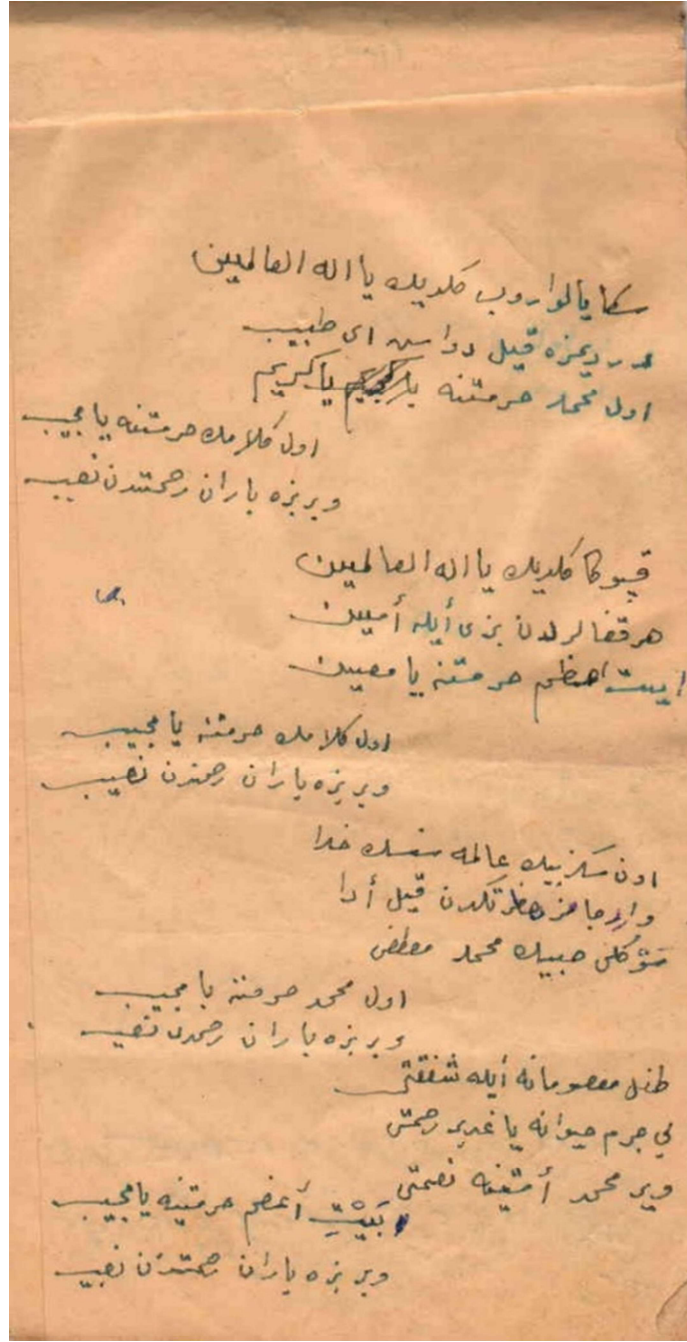
Kaynakça

- Acıpayamlı, O. (1963), "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi," Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.22, S.3-4.
Baktır, M. (2001), "İstiskâ" mad. TDVİA, C.23, İstanbul.
Cilacı, O. (1994), "Dua" mad. TDVİA, C.9, İstanbul.
Çavuşoğlu, M. (1986), Divan Şiiri, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, S.415, 416, 417, Ankara.
Çelebioğlu, Â. (1983), "Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler", Şükrü Elçin Armağanı, Ankara.
Çelebioğlu, Â. (1987). "Kültürümüzde Yatak Duaları" III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV, Ankara.
Çelebioğlu, Â. (1998), "Karacaoğlan'da Divan Şiiri Hususiyetleri" Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul: MEB.
Deniz, S. (2008), "Kadızaâde Mehmed İlmî'nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme'si", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1, İstanbul.
Ekici, M. (2002), "Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri üzerine Bir İnceleme", Millî Folklor, C. VII, S. 56, Kış.
Komisyon, (2017), Hadislerle İslam, İstanbul:DİB Yayınları.
Aslan, Y., Akyol, İ., Metin E., Türkoğlu, Ö., Softa, S., Alper, K., (2008) Geçmişten Günümüze Şabanözü, Çankırı: Şabanözü Belediyesi Yayınları.
Eren, A. (2019), Hânî-zâde Seyyid İbrahim Hurrem Dîvânı, Ankara: Gece Akademi.
Kaplan, M. (1996), Kültür ve Dil, İstanbul: Dergâh.

- Kobya, E. Ş. (2014), Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnanışlar, Atatürk Üniv., SBE, Doktora Tezi, Erzurum.
- Köprülü, M. F. (1980), Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Akçağ.
- Arvas, A. (2017), Bir Halk Kitabı Olarak Mevlidü’n-Nebî, Ankara: Sonçağ.
- Pekolcay, N. (2005), Mevlid-Süleyman Çelebi, İstanbul: Sufi.
- Kurnaz, C. (1990), Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler, Ankara: Akçağ.
- Önder, A. R. (2007) “Yağmur Duasından Ana Tanrıçaya,” Yağmur Duası Kitabı, Editör: M. Sabri Koz, İstanbul: Kitabevi.
- Polat, B. (2007) “Türk Kültüründe Yağmur Duası” , Dini Araştırmalar, Ocak-Nisan.
- Sarıkaya, M. Y. (2012) “ Halk Dilinde Bir Duâ Mecmûası” İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 27.
- Şişman, B. (2003) “Samsun’da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri”, Millî Folklor, C.VIII,S. 58, Yaz.
- Uludağ, S. (1994) “Tasavvufta Dua Anlayışı “ TDVİA, C. 9, İstanbul.

(Resim 1)

(Resim 2)